

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента

Міщенко Марини Сергіївни

на дисертаційну роботу **Чамлай Інни Василівни**

«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ КОМБАТАНТІВ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ МЕТОДОМ КАНІСТЕРАПІЇ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Актуальність обраної теми дисертації зумовлена сучасними соціальними викликами, пов'язаними з тривалими військовими діями на території України, що спричинили суттєве зростання кількості осіб, які зазнали психотравмувального досвіду участі у бойових діях. Посттравматичний стресовий розлад у комбатантів виступає однією з ключових медико-психологічних і соціальних проблем сьогодення, оскільки істотно впливає на рівень психологічного благополуччя, соціального функціонування, сімейних взаємин і професійної адаптації військовослужбовців після повернення до цивільного життя. У зв'язку з цим особливої значущості набуває пошук ефективних моделей соціально-психологічної реабілітації, здатних забезпечити цілісне відновлення особистості комбатанта.

Попри наявність низки теоретичних і практичних підходів до психологічної допомоги ветеранам, сучасна система реабілітації потребує розширення інструментарію доказово ефективними та міждисциплінарними методами, що поєднують психологічні, соціальні й психотерапевтичні компоненти впливу. У цьому контексті каністерапія розглядається як перспективний інноваційний метод реабілітації, що базується на терапевтичному потенціалі взаємодії людини зі спеціально підготовленими собаками та сприяє зниженню тривожності, нормалізації емоційного стану, підвищенню рівня довіри й соціальної активності. Комплексний характер каністерапевтичного впливу відповідає сучасним тенденціям розвитку гуманістично орієнтованих практик психологічної підтримки та реабілітації.

Водночас аналіз сучасних наукових джерел засвідчує недостатню теоретичну і методологічну розробленість проблеми застосування каністерапії у роботі з комбатантами, відсутність усталеної науково-термінологічної бази, стандартизованих програм впровадження та достатньої кількості емпіричних досліджень, що підтверджують ефективність цього

методу саме в умовах соціально-психологічної реабілітації військових із посттравматичним стресовим розладом. Таким чином, існує об'єктивна потреба у науковому обґрунтуванні можливостей каністерапії як складової системи психосоціальної підтримки ветеранів.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації:

- *уперше* буде теоретично представлено чітку науково-термінологічну базу в галузі каністерапії, розроблено теоретико-методологічну складову її впровадження;

- *розроблено та апробовано* програму соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців з ПТСР методом каністерпії;

- *набуде подальшого розвитку* технологія застосування каністерапії як методу соціально-психологічної реабілітації.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація І. В. Чамлай є самостійно виконаним дослідженням, у якому висвітлені власні ідеї та розробки автора, що дали змогу виконати поставлені завдання. Основні положення, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, розроблені здобувачем особисто. Дисертанткою уперше запропоновано та емпірично підтверджено ефективну модель соціально-психологічної реабілітації комбатантів із посттравматичним стресовим розладом із використанням каністерапії, що розширює сучасні уявлення про інноваційні підходи до психосоціальної допомоги військовослужбовцям.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації І. В. Чамлай та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених авторкою результатів. Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел, на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота І. В. Чамлай містить сформульовані теоретичні положення і висновки доведено до рівня конкретних практичних пропозицій і рішень. Вони є підґрунтям для подальших наукових досліджень у соціально-психологічній реабілітації військовослужбовців, удосконалення сучасних психокорекційних і психотерапевтичних підходів до роботи з

особами, які мають посттравматичний стресовий розлад, а також розширення практики використання інноваційних методів психосоціальної допомоги.

Одержані результати використані для удосконалення освітнього компоненту «Військова психологія». Розроблена та апробована програма соціально-психологічної реабілітації комбатантів з ПТСР методом каністерапії зможуть використовувати психотерапевти у своїй приватній практиці. Також її доцільно буде застосовувати в кінологічних центрах, які надають можливість працювати із «собаками-терапевтами».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумніву і практичне значення одержаних результатів, яке полягає в тому, що сформульовані в роботі теоретичні положення і висновки доведено до рівня конкретних практичних пропозицій і рішень. Вони є підґрунтям для подальших наукових досліджень у соціально-психологічній реабілітації військовослужбовців, удосконалення сучасних психокорекційних і психотерапевтичних підходів до роботи з особами, які мають посттравматичний стресовий розлад, а також розширення практики використання інноваційних методів психосоціальної допомоги.

Одержані результати використані для удосконалення освітнього компоненту «Військова психологія». Розроблена та апробована програма соціально-психологічної реабілітації комбатантів з ПТСР методом каністерапії зможуть використовувати психотерапевти у своїй приватній практиці. Також її доцільно буде застосовувати в кінологічних центрах, які надають можливість працювати із «собаками-терапевтами».

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Високий ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дослідження І. В. Чамлай підтверджується широтою та різноманітністю теоретичної бази; виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної системи.

Структура дисертації є обґрунтованою та логічно вибудованою. Дисертантом чітко сформульовано мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів. Обґрунтованість вибору методів дослідження сприяло достовірності отриманих результатів та висновків.

У відповідності до висунутих завдань вибудована логіка дослідження, яка представлена у вигляді трьох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел, який складає 124 найменувань. Значущим в цьому контексті є використання найновішої джерельної бази останніх десяти років.

У першому розділі **«Теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми соціально-психологічної реабілітації комбатантів у психології»** слід відзначити, що дисертанткою здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми посттравматичного стресового розладу, систематизовано сучасні наукові підходи до його розуміння, а також критично осмислено наявні методи реабілітації комбатантів, що дозволило обґрунтувати доцільність використання каністерапії як перспективного напрямку соціально-психологічної допомоги; позитивним є те, що здобувач не лише узагальнив існуючі наукові дані, а й виявив наукову прогалину, пов'язану з недостатньою емпіричною доказовістю та системністю досліджень у сфері застосування каністерапії, що свідчить про логічність постановки дослідницької проблеми, наукову обґрунтованість подальших етапів роботи та належний рівень теоретичної підготовки автора.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження стану психотравматизації учасників бойових дій»** слід відзначити, що дисертанткою коректно обґрунтовано вибір діагностичного інструментарію та забезпечено методологічну цілісність констатувального етапу дослідження, що дозволило отримати валідні дані щодо початкового психоемоційного стану учасників; позитивним є використання комплексу стандартизованих психодіагностичних методик і сучасних статистичних процедур, які підтвердили порівнюваність експериментальної та контрольної груп за основними показниками ПТСР, тривожної та депресивної симптоматики, а також особистісних характеристик, що має принципове значення для достовірності подальшого формувального експерименту; результати дослідження переконливо свідчать про наявність виражених психоемоційних труднощів у комбатантів та обґрунтовують необхідність розроблення і впровадження цілеспрямованої програми соціально-психологічної реабілітації, що свідчить про логічну послідовність дослідницького задуму та належний науково-методичний рівень виконання розділу.

У третьому розділі **«Розробка та апробація програми соціально-психологічної реабілітації комбатантів з посттравматичним стресовим розладом методом каністерапії»** слід відзначити, що дисертанткою здійснено науково обґрунтовану розробку та успішну апробацію авторської програми соціально-психологічної реабілітації комбатантів із посттравматичним стресовим розладом методом каністерапії, яка відзначається чіткою структурою, логічною послідовністю етапів та відповідністю сучасним принципам психологічної реабілітації; позитивним є те, що ефективність програми підтверджена результатами формувального експерименту та статистично достовірними змінами показників

психоемоційного стану, рівня посттравматичної симптоматики, адаптаційних ресурсів і особистісних характеристик учасників експериментальної групи порівняно з контрольною, що свідчить про практичну результативність запропонованого підходу та достатній рівень наукової обґрунтованості зроблених висновків, а також підтверджує доцільність упровадження розробленої програми у практику соціально-психологічної реабілітації комбатантів.

Отже, є підстави визнати дисертацію І. В. Чамлай завершеним теоретико-методичним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення для системи вітчизняної психологічної науки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Посилення аналітичної складової, чіткіше розмежування емпірично доведених фактів і практичних спостережень, а також концептуальне узагальнення механізмів впливу каністерапії у § 1.3 істотно підвищили б теоретичний рівень підрозділу та його відповідність вимогам до дисертаційних робіт.

2. При безумовній практичній значущості запропонованої дисертанткою програми та її ґрунтовному структурному описі слід зазначити, що підрозділ 3.1 потребує суттєвого посилення рівня наукової концептуалізації. Недостатньо аргументованими залишаються критерії вибору тривалості курсу, інтенсивності та послідовності занять, а також межі відтворюваності програми в інших умовах, що є принципово важливим для наукової реплікації результатів. На нашу думку, посилення теоретичного моделювання, уточнення причинно-наслідкових зв'язків між структурою програми та змінами психічного стану, а також чіткіше визначення процедур стандартизації значно підвищили б доказовий рівень і наукову переконливість представленого розділу.

Однак, висловлені зауваження і побажання не знижують загальної оцінки проведеного дослідження.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладено у 9 публікаціях автора (з них 4 у фахових виданнях України, 4 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає наукові результати дисертації). До позитивних моментів дисертаційного дослідження слід віднести обширну апробацію результатів дослідження на різного рангу конференціях, семінарах, круглих столах.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна. Цифровий матеріал структуровано в таблицях, що полегшує сприйняття змісту матеріалу, представленого в розділах.

Дотримано принципи академічної доброчесності. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unichек).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 053 Психологія.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Соціально-психологічна реабілітація комбатантів з посттравматичним стресовим розладом методом каністерапії» є самостійною, завершеною науковою працею, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її автор Чамлай Інна Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Уманського національного університету

Марина МІЩЕНКО